

**Лук'янчук Наталія Вадимівна,
кандидат психологічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу діагностики обдарованості
Інституту обдарованої дитини
НАПН України**

МОНІТОРИНГ ОБДАРОВАНОСТІ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ ТА МОЛОДЦЮ

Анотація. У статті аналізуються рівні психолого-педагогічного моніторингу для ефективної роботи з обдарованими дітьми та молоддю. Запропоновано шість рівнів моніторингу: індивідуальний, локальний, місцевий, регіональний, державний та міжнародний, які стосуються пошуку, відстеження, підтримки обдарованих учнів. Показано зв'язок між рівнями моніторингу та удосконаленням системи роботи з обдарованими дітьми та молоддю в Україні.

Ключові слова: моніторинг, рівні моніторингу, загальноосвітні навчальні заклади, учні, обдарованість, обдаровані діти та молодь.

Лукьянчук Наталия Вадимовна

МОНИТОРИНГ ОДАРЕННОСТИ КАК СПОСОБ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СИСТЕМЫ РАБОТЫ С ОДАРЕННЫМИ ДЕТЬМИ И МОЛОДЕЖЬЮ

Аннотация. В статье анализируются уровни психолого-педагогического мониторинга для эффективной работы с одаренными детьми и молодежью. Предложено шесть уровней мониторинга: индивидуальный, локальный, местный, региональный, государственный и международный, касающиеся поиска, отслеживания и поддержки одаренных учащихся. Показана связь между уровнями мониторинга и совершенствованием системы работы с одаренными детьми и молодежью в Украине.

Ключевые слова: мониторинг, уровни мониторинга, общеобразовательные учебные заведения, ученики, одаренность, одаренные дети и молодежь.

Lukianchuk Nataliia Vadymivna

MONITORING AS A MEANS OF IMPROVING TALENT THE SYSTEM WORKS WITH GIFTED CHILDREN AND YOUTH

Abstract. This article analyzes the levels of psycho-pedagogical monitoring for effective work with gifted children and youth. Six monitoring levels suggested: individual, local, municipal, regional, national and international, covering search, tracking, support for gifted students. Shown the relationship between levels of monitoring and improving the system of work with gifted children and youth in Ukraine.

Keywords: monitoring, level monitoring, secondary schools, pupils, giftedness, gifted children and youth.

Постановка проблеми

Вступ. Завдання спостережень та досліджень щодо обдарованих дітей і молоді в нашій країні є доволі актуальним. Однак ще досі немає єдиної думки, що вважати обдарованістю, не визначено єдиних, повністю

централізованих, загальноукраїнських досліджень, систематичних, стратегічно обґрунтованих спостережень. Специфічним профілем обдарованості кожної людини є індивідуальний шлях розвитку особистості, що стає критерієм для виміру моніторингу.

Актуальність проблеми дослідження. Моніторингові технології спостережень та супроводу обдарованості можуть допомогти вирішити проблему обґрунтованих, систематичних досліджень, унаслідок яких удосконалюватиметься система роботи з обдарованими дітьми та молоддю.

Аналіз основних досліджень та публікацій

Багато вчених, науковців, практиків піднімали питання щодо концептуальних засад моніторингу якості освіти (О. Ляшенко), концептуальних основ моніторингу виховання (О. Биков), розглядали основні завдання, які реалізовує моніторинг в освітніх системах (М. Кічула)^{7; 10; 12}. Проблеми моніторингу якості освіти в загальноосвітній школі досліджували Т. Волобуєва, Л. Генденштейн, О. Касьянова, Т. Лукіна, О. Майоров, З. Рябова^{10; 13; 14; 16}, моніторинг успішності та ефективності навчальної роботи досліджував А. Дахін², загальні питання педагогічного моніторингу вивчав С. Подмазін¹⁴ тощо. Г. Єльнікова вивчала моніторинг діяльності суб'єктів та об'єктів освітнього процесу⁴. О. Локшина вивела найважливіші функції моніторингових досліджень⁹. Практичне застосування моніторингу розвитку особистості й його окремого напрямку – діяльності (навчання, виховання, розвитку) обдарованих дітей – досліджується недостатньо ґрунтовно, хоча прикладний, інструментальний характер намагаються визначити науковці-дослідники А. Єрмола, В. Киричук, О. Майоров^{5; 6; 13}.

⁷ Кічула М. Моніторинг: компаративний аналіз поняття / М. Кічула // Витоки педагогічної майстерності. — 2012. — Вип. 10. — С. 124–132.

¹⁰ Лукіна Т. Технологія організації та проведення моніторингових досліджень якості шкільної освіти / Т. Лукіна // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2008 рік. — К. : Пед. думка, 2009. — 424 с. — С. 119–121.

¹² Ляшенко О. Концептуальні засади моніторингу якості освіти / О. Ляшенко // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи. — К. : КІС, 2004. — С. 21–28.

¹³ Майоров А. Н. Моніторинг как научно-практический феномен / А. Н. Майоров // Школьные технологии. — 1998. — № 5. — С. 26–45.

¹⁴ Подмазін С. І Інформаційно-аналітичне забезпечення управління освітніми системами / С. І. Подмазін // Освіта й управління. — 1997. — № 1. — С. 137–139.

¹⁶ Рябова З. В. Моніторинг розвитку навчальної діяльності учнів загальноосвітнього навчального закладу: наук.-метод. посіб. / З. В. Рябова. — Х. : Гімназія, 2004. — 72 с.

² Дахін А. Н. Педагогический мониторинг: концепция и применение [электронный ресурс] / А. Н. Дахин. — Режим доступа : <http://www.iuro.websib.ru/dak.htm>

⁴ Єльнікова Г. В. Моніторинг як ефективний засіб оцінювання якості загальної середньої освіти в навчальному закладі / Г. В. Єльнікова, З. В. Рябова // Обрії. — 2008. — № 1. — С. 5–12.

⁹ Локшина О. Становлення та розвиток моніторингу якості освіти: світовий вимір / О. Локшина // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи. — К. : КІС, 2004. — С. 28–39.

⁵ Єрмола А. М. Технологія моніторингу якості освіти: навч.-метод. посіб. / А. М. Єрмола. — Х. : Курсор, 2008. — 173 с.

⁶ Киричук В. О. Проектування педагогічних умов для розвитку обдарованої дитини: теоретико-практичний аспект: навч.-метод. посіб. / В. О. Киричук. — К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2011. — 160 с.

Метою поданої статті є визначення рівнів моніторингу, що можуть сприяти удосконаленню системи роботи з обдарованими учнями у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу

Системне спостереження і супровід обдарованого учня під час навчально-виховного процесу допомагає ефективніше застосовувати визначені обдарованості та професійно зорієнтувати учня у подальшому дорослому житті. Отже, під час роботи з обдарованими дітьми та молоддю необхідно застосовувати моніторингові дослідження на різних рівнях.

Поняття «моніторинг» (від латин. *monitor* – той, хто нагадує, попереджає) спочатку використовувалося в екологічній науці, пізніше в соціології, лише згодом його почали застосовувати в педагогіці¹.

Нині провідні науковці з питань освітнього моніторингу (О. Ляшенко, Т. Лукіна та інші) виділили рівні освітнього моніторингу (індивідуальний, локальний, муніципальний, регіональний, національний, або державний, міжнародний), які залежать від того, що або хто є об'єктом дослідження^{10; 12; 16}, а також виокремили різноманітні напрями. Т. Лукіна пропонує організовувати центри моніторингу якості освіти у педагогічному, психологічному, соціологічному, медичному, статистичному, ресурсному, кадровому й управлінському напрямках. Практичне застосування організації моніторингових досліджень показує «...об'єктивність, відкритість, гласність цього процесу та взаємний інформаційний зв'язок між школою, вчителем, методичною службою». За словами Л. Підшивалкіної, багаторічна практика підтверджує ефективність такого підходу й дає змогу здійснювати комплексну стратегію зростання якості та результативності навчально-виховного процесу^{15; 16}.

Вважаємо, що психолого-педагогічний моніторинг, який стосується пошуку, відстеження, підтримки обдарованих дітей та молоді, має шість рівнів: індивідуальний, локальний, місцевий, регіональний, державний та міжнародний (див. рис.).

¹ Биологический энциклопедический словарь / гл. ред. М. С. Гиляров; редкол.: А. А. Баев, Г. Г. Винберг, Г. А. Заварзин [и др.]. — М.: Сов. энциклопедия, 1986. — 831 с.

¹⁰ Лукіна Т. Технологія організації та проведення моніторингових досліджень якості шкільної освіти / Т. Лукіна // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2008 рік. — К.: Пед. думка, 2009. — 424 с. — С. 119–121.

¹² Ляшенко О. Концептуальні засади моніторингу якості освіти / О. Ляшенко // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи. — К.: КІС, 2004. — С. 21–28.

¹⁶ Рябова З. В. Моніторинг розвитку навчальної діяльності учнів загальноосвітнього навчального закладу: наук.-метод. посіб. / З. В. Рябова. — Х.: Гімназія, 2004. — 72 с.

¹⁵ Подшивалкіна Л. П. Моніторинг якості роботи з обдарованими учнями як чинник мотивації професійного розвитку педагогів / Л. П. Подшивалкіна // Педагогічний пошук. — 2014. — № 4(84). — С. 43–45.

Рис. Рівні психолого-педагогічного моніторингу обдарованих дітей та молоді

Під психолого-педагогічним **індивідуальним** моніторингом обдарованої дитини і молоді ми розуміємо самостійне спостереження за розвитком самою особистістю або дорослими, що знаходяться поруч (батьками, вихователями, учителями тощо), і фіксування досягнень у спеціальній «карті досягнень особистості» та «паспорті особистості»³. Такі індивідуальні моніторингові спостереження можна характеризувати як процес самомоніторингу — безперервний процес упродовж життя, який допомагає особистості врегулювати власне життя, так би мовити, від однієї «точки фіксації моменту» до наступної. У процесі самомоніторингу особистість через самопізнання здійснює саморегуляцію. Отже, самомоніторинг є процесом, коли особистість реагує на зовнішні фактори та втручання й виробляє «переможні» для себе ідеї, вчинки, дії, почуття, нові можливості, «подвижки» (П. Лушин). Особистість створює для себе власну екосистему і постійно здійснює самомоніторинг для того, щоб пристосуватися, самоврегулювати власне життя й зайнятися саморозвитком, а обдарована особистість знаходить власне призначення та застосовує обдарованість^{11; 13}.

Локальний моніторинг проводиться у межах конкретного навчального закладу освіти (від дошкільного до вищого). Його головною метою є збір інформації про обдарованих дітей, підлітків та молодь, систематизація, узагальнення та виявлення основних напрямів діяльності, вироблення стратегії і тактики розвитку цих особистостей, постійне спостереження й супровід обдарованої дитини змалечку до дорослого віку.

³ Дмитренко Г. А. Інноваційна методологія модернізації національної системи освіти в контексті ідеології еколюдиноцентризму / Г. А. Дмитренко, В. Т. Солодков // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. / Ун-т менедж. освіти НАПН України ; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.]. — К., 2005. — Вип. 14(27) / голов. ред. В. В. Олійник. — К. : АТОПОЛ ГРУП, 2015. — С. 41–52.

¹¹ Лушин П. В. Екологическая помощь личности в переходной период: экофасилитация : монографія / П. В. Лушин. — К., 2013. — Т. 2. — 296 с. — (Серія «Живая книга»).

¹³ Майоров А. Н. Мониторинг как научно-практический феномен / А. Н. Майоров // Школьные технологии. — 1998. — № 5. — С. 26–45.

Унаслідок локального моніторингу ймовірно своєчасне коригування стратегічних планів, навчальної, виховної роботи для всіх учасників навчально-виховної діяльності: обдарованих і тих, хто знаходиться поруч.

На **місцевому** рівні до моніторингових досліджень долучаються всі навчальні, позашкільні заклади, громадські організації, благодійні фонди, що опікуються роботою з обдарованими дітьми, державна адміністрація для узагальненого уявлення про діяльність усіх причетних до роботи з обдарованими дітьми та молоддю. Унаслідок таких досліджень виявляються місцеві проблеми з питань обдарованості, визначаються шляхи їх подолання, що дасть змогу пізніше проводити цілеспрямовану роботу з навчання дорослих роботи, спілкування та супроводу обдарованих дітей і молоді. Отримавши результати моніторингу, місцевий центр має можливість змоделювати, підкоригувати й направити у слабші місця найдосвідченіших фахівців, створити нові гуртки, секції тощо для подальшого розвитку обдарованих, у такий спосіб застосовуючи синергетичний підхід в освіті^{3;8}.

До моніторингових досліджень на **державному** рівні приєднуються всі, хто мешкає на території України, а значить, відстежується розвиток усього напрямку роботи з обдарованими дітьми та молоддю в країні. Здійснюються узагальнене спостереження, оцінювання й контроль для подальшого схвалення управлінських рішень загальноукраїнського характеру, що впливатиме на розвиток усієї системи освіти. Таким чином, можна буде визначати загальні тенденції в системі освіти України та перевіряти їх необхідність, відповідність і раціональність щодо поставлених цілей, що дасть змогу якісно й ефективно функціонувати всій системі освіти держави.

Міжнародні моніторингові дослідження відкривають широкі перспективи для всебічного оцінювання, порівняння наших власних напрацювань, досвіду, кроків «у ногу з часом», своєчасно визначати світові тенденції, пропонувати своє, вивчати та розробляти загальні міжнародні стандарти з питань обдарованості та всього, що з цим пов'язано.

Ми підтримуємо думку О. Ляшенка, що *моніторинг в освіті* – це, насамперед, системна процедура, яка не вдовольняється лише контрольною функцією. Вона полягає не лише у відстеженні стану певного суб'єкта освітньої діяльності, а й у з'ясуванні чинників, потрібних для його розвитку, зміни ситуації тощо, що допоможе визначитися щодо подальших змін і розвитку особистості дитини, зокрема обдарованої дитини¹².

В Інституті обдарованої дитини НАПН України започатковано моніторингові дослідження академічної, інтелектуальної, творчої та інших

³ Дмитренко Г. А. Інноваційна методологія модернізації національної системи освіти в контексті ідеології еколюдиноцентризму / Г. А. Дмитренко, В. Т. Солодков // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. / Ун-т менедж. освіти НАПН України ; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.]. — К., 2015. — Вип. 14(27) / голов. ред. В. В. Олійник. — К. : АТОПОЛ ГРУП, 2015. — С. 41–52.

⁸ Кремень В. Г. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму : монографія / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн ; Національна академія педагогічних наук України. — К. : Пед. думка, 2012. — 368 с.

¹² Ляшенко О. Концептуальні засади моніторингу якості освіти / О. Ляшенко // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи. — К. : КІС, 2004. — С. 21–28.

обдарованостей у загальноосвітніх навчальних закладах України. Було також розпочато експеримент з упровадження у виховну систему психолого-педагогічного проектування соціального розвитку особистості, стимулювання соціально-комунікативної активності школярів, зі створення єдиної системи виховних впливів сім'ї і школи, удосконалення системи планування та проведення коригувально-виховної роботи за діагностично-проектувальним комп'ютерним комплексом «Універсал» В. Киричука⁶. Використовуючи системний підхід під час формування проектування розвитку особистості, що розглядається як процес, який містить фізичний, психічний, соціальний та духовний компоненти, у закладах освіти здійснюються такі аналізи: компонентно-структурний, функціональний, генетичний та прогностичний. Це допомагає визначати передумови розвитку інтелектуально обдарованої особистості, здійснювати комплексне вивчення особливостей розвитку особистості інтелектуально обдарованого учня загальноосвітнього навчального закладу, розглядати його структуру і динаміку. Унаслідок цього проектування було запропоновано і теоретично обґрунтовано наскрізну систему управління процесом розвитку інтелектуально обдарованої особистості, що стало методологічною базою психологічної і педагогічної допомоги. А це і є експериментальне здійснення локального психолого-педагогічного моніторингу обдарованої особистості в конкретному загальноосвітньому навчальному закладі. Плануючи роботу з проектування розвитку особистості конкретного учня, практичні психологи, класні керівники здійснюють індивідуальний моніторинг, у якому відслідковують різні зміни (фізичні, психічні, соціальні, духовні) упродовж усього терміну навчання дитини у навчальному закладі. Обговорення результатів, обмін спостереженнями, проведення спільних семінарів, «круглих столів», участь у конференціях загальноосвітніх навчальних закладів, задіяних у науково-дослідній роботі в системі проектування виховного процесу, є основою моніторингових досліджень на регіональному рівні. Відкриття в десяти областях України регіональних центрів дає можливість проводити моніторингові спостереження вже на державному рівні.

Висновки

Виділені нами шість рівнів психолого-педагогічного моніторингу обдарованих дітей та молоді (індивідуальний, локальний, місцевий, регіональний, державний та міжнародний) дають змогу систематизувати, узагальнювати, оцінювати, коригувати роботу з обдарованими дітьми від дошкільного віку до дорослої особистості на державному рівні з єдиними вимогами. Можна також говорити про впровадження індивідуального, локального, місцевого, регіонального і частково державного психолого-педагогічного моніторингу обдарованих дітей та молоді в Україні, що сприяє підвищенню рівня професійної компетентності педагогів, психологів, реалізації інноваційних проектів у загальноосвітніх навчальних закладах. Усе

⁶ Киричук В. О. Проектування педагогічних умов для розвитку обдарованої дитини: теоретико-практичний аспект: навч.-метод. посіб. / В. О. Киричук. — К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2011. — 160 с.

це спрямоване на виявлення обдарованості учнів, розвиток, виховання під час навчання, ефективний супровід, на удосконалення системи роботи з обдарованими дітьми та молоддю в країні.

Перспектива подальших досліджень у цьому напрямі вбачається у моніторингу відмінностей між учнями загальноосвітніх навчальних закладів з різними видами обдарованості для подальшого їхнього профорієнтаційного орієнтування.

Список використаних джерел

1. Биологический энциклопедический словарь / гл. ред. М. С. Гиляров ; редкол. : А. А. Баев, Г. Г. Винберг, Г. А. Заварзин [и др.]. — М. : Сов. энциклопедия, 1986. — 831 с.
2. Дахин А. Н. Педагогический мониторинг: концепция и применение [электронный ресурс] / А. Н. Дахин. — Режим доступа : <http://www.iuro.websib.ru/dak.htm>
3. Дмитренко Г. А. Інноваційна методологія модернізації національної системи освіти в контексті ідеології еколюдиноцентризму / Г. А. Дмитренко, В. Т. Солодков // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. / НАПН України, Ун-т менедж. освіти ; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.]. — К., 2005. — Вип. 14(27) / голов. ред. В. В. Олійник. — К. : АТОПОЛ ГРУП, 2015. — С. 41–52.
4. Єльнікова Г. В. Моніторинг як ефективний засіб оцінювання якості загальної середньої освіти в навчальному закладі / Г. В. Єльнікова, З. В. Рябова // Обрії. — 2008. — № 1. — С. 5–12.
5. Єрмола А. М. Технологія моніторингу якості освіти: навч.-метод. посіб. / А. М. Єрмола. — Х. : Курсор, 2008. — 173 с.
6. Киричук В. О. Проектування педагогічних умов для розвитку обдарованої дитини: теоретико-практичний аспект: навч.-метод. посіб. / В. О. Киричук. — К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2011. — 160 с.
7. Кічула М. Моніторинг: компаративний аналіз поняття / М. Кічула // Витоки педагогічної майстерності. — 2012. — Вип. 10. — С. 124–132.
8. Кремень В. Г. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму: монографія / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн ; Національна академія педагогічних наук України. — К. : Пед. думка, 2012. — 368 с.
9. Локшина О. Становлення та розвиток моніторингу якості освіти: світовий вимір / О. Локшина // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи. — К. : К.І.С, 2004. — С. 28–39.
10. Лукіна Т. Технологія організації та проведення моніторингових досліджень якості шкільної освіти / Т. Лукіна // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2008 рік. — К. : Пед. думка, 2009. — 424 с. — С. 119–121.
11. Лушин П. В. Экологическая помощь личности в переходной период: экофасилитация : монография / П. В. Лушин. — К., 2013. — Т. 2. — 296 с. — (Серия «Живая книга»).
12. Ляшенко О. Концептуальні засади моніторингу якості освіти / О. Ляшенко // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи. — К. : КІС, 2004. — С. 21–28.
13. Майоров А. Н. Мониторинг как научно-практический феномен /

А. Н. Майоров // Школьные технологии. — 1998. — № 5. — С. 26–45.

14. Подмазін С. І. Інформаційно-аналітичне забезпечення управління освітніми системами / С. І. Подмазін // Освіта й управління. — 1997. — № 1. — С. 137–139.

15. Подшивалкіна Л. П. Моніторинг якості роботи з обдарованими учнями як чинник мотивації професійного розвитку педагогів / Л. П. Подшивалкіна // Педагогічний пошук. — 2014. — № 4(84). — С. 43–45.

16. Рябова З. В. Моніторинг розвитку навчальної діяльності учнів загальноосвітнього навчального закладу: наук.-метод. посіб. / З. В. Рябова. — Х. : Гімназія, 2004. — 72 с.

Lukianchuk Nataliia Vadymivna

MONITORING AS A MEANS OF IMPROVING TALENT THE SYSTEM WORKS WITH GIFTED CHILDREN AND YOUTH

This article analyzes the level of psycho-pedagogical monitoring for effective work with gifted children and youth. Monitoring technology supervision and support of talent can help solve the problem of reasonable, systematic research, which will result in improving the system of work with gifted children and youth in the country.

The goal of the submitted article is to determine the level of monitoring that can contribute to improving the system of work with gifted students in the educational process in secondary schools.

An explanation concept of psycho-pedagogical monitoring. Determined that search, tracking, support for gifted children and youth has six levels: individual, local, local, regional, national and international.

Individual monitoring has gifted child. She oversees the development of their own or adult record achievements. It is proposed to conduct special «card advances personality» and «identity passport». Local monitoring is within the specific educational establishment to summarize and identify key activities and develop strategies and tactics of individual students. At the local level monitoring study includes all educational, extracurricular institutions, charities that deal with working with gifted administration to a generalized picture of the activities of all those involved in working with gifted children and youth. In monitoring studies at national level join all who live in Ukraine. International monitoring studies covering common international standards for talent.

Dedicated six levels of monitoring gifted children and young people, allowing organize, summarize, evaluate, adjust work with gifted from preschool to adult personality at the national level with the only requirements.

The prospect of further research to monitor differences seen among students of secondary schools with different kinds of talent to further their professional orientation.